

Ennakkoluuloton yhteistyö, riskinotto ja koulutus parantaisivat oppikirjatilannetta

■ Pauliina Raento

Selvitys akateemisten suomenkielisten oppikirjojen nykytilanteesta Suomessa (ks. Virpi Yliraudanjoki tässä lehdessä, s. 37–39)) tarttuu tärkeään asiaan ja jäsentää pirstaleista kenttää. Selvitys tarjoaa kuitenkin niukasti yllätyksiä.

Selvityksen perusteella kotimaisten oppikirjojen tuottajien ja tuotantoa ohjaavien tahojen tapoja ajatella ja toimia on syytä arvioida kriittisesti, jotta meneillään oleva kustannusalan muutos olisi paremmin hallittavissa. Sen lisäksi, että suositellaan suunnittelua ja tavoitteiden asettamista olisi otettava tietoisia riskejä, jotka vievät omien mukavuusalueiden ja tuttujen piirien ulkopuolelle. Sinne päästään vain yhteisellä, jonka tarve nousee vahvasti esiin myös tämän selvityksen tuloksissa.

Kangistavan kaavamaisuuden riski piilee esimerkiksi siinä, että yhtäältä tieto- ja tiedekirjallisuudesta ja toisaalta kirjoista ja lehdistä puhutaan sitkeästi toisistaan erillään sen sijaan, että totuttuja jaottelua kyseenalaistettaisiin. Uusi näkökulma tukisi hybridien kehittämistä. Selvityksessä otetaan kuitenkin kiitettävän kriittistä kantaa siihen, että opetusta ja tutkimusta pidetään yleisesti toisistaan irrallisina työtehtävinä sen sijaan, että ne täydentäisivät toisiaan oppikirjoittajien arjessa. Onneksi jotkut kirjoittajat ja kustantajat ovat alkaneet oma-aloitteisesti miettiä, miten yksi hanke saadaan palvelemaan useita tarkoituksia ja yleisöjä. Esimerkistä käyvät oppimateriaalikäyttöön suunnatut tieteellisten sarjojen teemanumerot, jotka samalla tuottavat tekijöilleen toimitustyö- ja artikkelipisteitä

ja antavat tilaisuuden nuorten kirjoittajien kouluttamiseen. Käsikirjoituksen varhaisvaiheiden toimivuutta voidaan testata kurssisalisissa – ja kustantajien ja kirjastojen yhteistyötä lisätä. Kirjaselvityksissä tällainen kekseliäisyys uhkaa jäädä sivuun, koska se ei sovi totuttuihin jaotteluihin. Samalla sivuutetaan osa oppimateriaalin tuotannosta ja sitä edistäviä ideoita.

On mahdollista, että oppikirjojen tekemiseen vaadittu lisärahoitus tuhlataan, mikäli vanhoilta urilta ei päästä eteenpäin eikä toimijoiden taipumusta poteroitumiseen hillitä. Keskustelun provosoimiseksi rohkenen väittää, että raha ei mitenkään automaattisesti paranna motivaatiota tai laatua. Mitä tapahtuisi, jos rahoitus perustuisi entistä vahvemmin kilpailtuun näyttöön ja parhaasta laadusta maksettaisiin enemmän? Selvityksessä kuvattu pirstaleisuus voisi hajaannuksen sijasta johtaa avoimeen keskusteluun priorisoinnista, keskittämisestä ja tasaveroisuuden ihanteiden kestävydestä. Rakentavassa hengessä käyty keskustelu tällaisista asioista olisi tarpeen, mutta se on laajalla kentällä vielä käymättä.

Arvostusta suomenkieliselle oppikirjoittamiselle ei saada vain rahalla, kuten selvityksen päättävistä suosituksista voisi päätellä. Arvostukseen vaikuttaa myös työn jälki, jota osallisten pitää parantaa. Selvitys paljastaa, kuinka huonosti monet kirjoittajat osaavat työnsä tai eivät piittaa siitä, ja kuormittavat siksi kustantajiansa niukkoja resursseja. Oman työn hallintaan valmistavissa rakenteissa ja oppikirjoittajien prioriteeteissa on mielestäni jotain vialla, jos kustan-

tajalle tarjottu sisältö ei sovi tarkoitukseensa ja käsikirjoitukset jäävät kesken, kuten selvityksessä kerrotaan. Löydökset antavat aiheen ajatella, että kirjoittajien ammattimainen kouluttaminen urakehityksen varhaisessa vaiheessa säästäisi rutkasti aikaa, rahaa ja vaivaa. Miksei akateemista kirjoittajakoulutusta panna kuntoon? Se parantaisi laatua ja asennetta.

Myös suomalaisen kustannusalan strategista ajattelukykyä sopisi vahvistaa. Kotimaisen oppimateriaalituotannon tukeminen on perusteltavissa paljon nykyistä tiukemmin – esimerkiksi suomalaisen tieteen ja talouden kilpailukyvyllä sekä Suomen kansainvälisen koulutusonnella-imagon uskottavuuden ylläpitämisellä. Jos opiskelijat eivät sisäistä tieteenalansa peruskäsitteistöä eikä tutkija osaa kirjoittaa, maailmalla on vaikea pärjätä tavalla, jota nykyinen kansallinen tiedepolitiikka ja brändäys edellyttävät. Kriittisissä silmissä vaikutelmaksi jää, että se tiedontuotannon ja koulutuksen kansainvälinen jättiläinen, jota joissakin yhteyksissä on maalailtu, seisoo savijaloilla.

Selvityksen pohjalta tarvitaan vielä konkreettisia, toimijakentän laajaan osallistamiseen ja innostamiseen perustuvia ehdotuksia siitä, miten vähät rahat käytetään järkevästi, miten laatu paranee ja miten kestävä kehitys turvataan. Itse toivon ennakkoluulotonta yhteispeliä, joka tehostaa olemassa olevien resurssien käyttöä, parantaa tiedonkulkua ja koulutusta ja rohkaisee avoimeen keskusteluun ja ideointiin. Tämä edellyttää ainakin sitä, että hyvien käytäntöjen jakamisesta, toimintatapojen tuulettamisesta ja riskinotosta aletaan palkita nykyistä näkyvämmiin ja avokätisemmin.

Ihanteellisesti työ poikii myös entistä parempaa oppimateriaalia ja sen tuottajien arvostus lisääntyy. Parempaa luettavaa on helpompi tehdä, mikäli kirjan – ja muiden oppimateriaalina käytettävien julkaisujen – koko arvoketju otetaan huomioon, kuten selvityksessä esitetään.

Kirjoittaja on Suomen tiedekustantajien liiton puheenjohtaja.